

بررسی دیدگاه های علمای معاصر اهل سنت در موضوع مهدویت و آخرالزمان

استاد راهنما:

خانم: فریده حقیقی بردینه

محقق:

طاهره گذاری - زهرا یآوری شایان

مدرسه علمیّه حضرت زهرا (س)، شهرستان کنگاور

استان کرمانشاه

بررسی دیدگاه های علمای معاصر اهل سنت در موضوع مهدویت و آخرالزمان

چکیده

« مهدویت »، از باورهای اسلامی است که در روایات پیامبر(ص) ریشه دارد. اکثر اهل سنت باور دارند که مهدی مژده داده شده در روایات متواتر، هنوز به دنیا نیامده است و فرد مشخصی به این اسم نیست؛ بلکه هر کسی از نسل پیامبر (ص) و از فرزندان حضرت زهرا (س) باشد بتواند به عدالت قیام کند می تواند همان مهدی باشد. به این رویکرد « مهدویت » اطلاق می گردد. اینها نشانه های دیگری از مسئله مهدویت را در کلام پیامبر(ص) نادیده گرفته اند؛ مانند لزوم وجود حجت زنده بر زمین در هر زمان و وجوب معرفت و شناخت مصداق عینی امام زمان (عج) که در سخنان گرانقدر پیامبر(ص) به عنوان نهمین فرزند از نسل امام حسین (ع) بیان کرده است.

این پژوهش، با روش توصیفی تحلیلی، به بررسی و نقد رویکرد « مهدویت » در اهل سنت معاصر پرداخته و نشان می دهد که ادعاها و دلایل آنان بر اساس مبانی مورد پذیرش خودشان، مخدوش می باشد رویکردشان، بیشتر بر تعصبات مذهبی استوار است تا تحقیق علمی.

واژگان کلیدی: مهدی، مهدویت، اهل سنت معاصر، بررسی و نقد.

مقوله « مهدویت » از آموزه های مهم اسلامی که در قرآن و روایات پیامبر (ص) دارای ریشه محکمی است؛ به همین خاطر؛ اصل مقوله مهدویت در میان مسلمانان، از مسلمات به شمار می آید. در میان اندیشمندان مسلمان، رویکرد مهدویت به وجود آمده است. تعریف مشهور از مهدویت این است که مهدی (عج) شخص خاص، فرزند پدر و مادری شناخته شده و دارای تاریخ تولد مشخص نیست، بلکه فردی است به این نام، اما نامعلوم، از پدر و مادری ناشناخته و دارای تاریخ تولد نامشخص و ضرورتی هم ندارد که مشخص باشد از نسل چه کسی و دارای چه ویژگی هایی استنوعی فردی نامعین است که در زمان مناسب زاده خواهد شد و جهان را پر از عدل و داد خواهد کرد. و اما اهل شیعه این نوع مهدویت را قبول دارند و در قرآن و روایات هم به آن اشاره شده استهمان دهمهدی فرزند امام حسن عسگری (ع) است که در سال ۲۵۵ ق به دنیا آمده است؛ در سال ۲۶۰ ق آغاز غیبت صغری و در سال ۳۲۹ آغاز غیبت کبری ایشان بوده است و اکنون در پس پرده غیبت به سر می برد و پس از ظهور، حکومت عدل جهانی را برپا خواهد کرد پیش تر عالمان اهل سنت، رویکرد اول را پذیرفته و گروهی نیز- که غالباً گرایش صوفیانه دارند- به رویکرد دوم معتقدند؛ اما امامیه، به اجماع، رویکرد دوم را برگزیده اند. « مهدویت » در میان اهل سنت ، دارای سابقه طولانی است و به همان دوران کتابت حدیث برمی گردد که محدثان مشهور اهل سنت به نقل این حدیث پرداخته و دیدگاه های خود را درباره « مهدویت » آشکار کرده اند. در دوره معاصر، چند رویکرد کلامی درباره مهدویت در میان اهل سنت شکل گرفته است. اغلب آنان رویکرد « مهدویت » را باور دارند؛ برخی نیز انکار می کنند یا خرافه می پندارند. این مقاله کوشیده است و در پی آن است، دیدگاه برخی از چهره های اهل سنت معاصر را درباره « مهدویت » تحلیل و بررسی کند. بر این اساس در تحقیق پیش رو با روش توصیفی - تحلیلی در پی یافتن پاسخ این سوال است.بررسی دیدگاه های علمای معاصر اهل سنت در موضوع مهدویت و آخر الزمان.

تبیین رویکرد مهدویت

تبیین و نقد رویکرد «مهدویت» در گرو این است که ابتدا دیدگاه‌های نمایندگان شاخص این نظریه در دوره معاصر را نقل می‌کنیم و سپس به بررسی و نقد آنها بپردازیم: از مهم‌ترین نمایندگان این تفکر، «عبدالعزیز بن باز» است. وی مقوله مهدویت را با توجه به متواتر بودن روایات آن و گفته‌های علما و محدثان پیشین اهل سنت، پذیرفته است و لذا از جمله معتقدان «مهدویت» به شمار می‌رود و منکران مهدویت را تکفیر می‌کند.

از منظر او موضوع مهدویت امری قطعی است و روایات در این زمینه مستفیض، بلکه متواتر است.^۱ او از مهدی به «امام» تعبیر می‌کند و معتقد است که ایشان در آخر الزمان برای گسترش عدالت ظهور خواهد کرد.^۲ عناصر کلیدی در دیدگاه او عبارتند از: مسلم بودن اصل وجود مهدی و ظهور او؛ بودن مهدی از نسل امام حسن مجتبی (ع) با مشخصات «محمد ابن عبدالله علوی حسنی»؛ نبودن مهدی جز خلفای اثناعشر؛ خلفای اثناعشر با انقراض بنی امیه به پایان رسیده که امر دین در آن مدت، قائم و حق ظاهر بوده است. از دیدگاه وی مراد از دوازده خلیفه در حدیث پیامبر (ص) عبارتند از: خلفای اربعه، معاویه، یزید، عبدالملک بن مروان و چهار فرزندش و عمر ابن عبدالعزیز.

بنا بر این؛ امر مهدی (عج) به حدیث خلفای دوازده گانه ارتباطی ندارد بلکه حدیث پیامبر (ص) به گذشته مربوط است و امر خروج و ظهور امام مهدی (عج) مربوط به آینده و آخر الزمان^۳ «عبدالمحسن العباد» یکی دیگر از دانشمندان اهل سنت معاصر است که به «مهدویت» معتقد و دارای رویکرد می‌باشد.

۱. بن باز، ۱۳۸۸، شماره ۳، همان، ۱۴۱۶، مقدمه کتاب

۲. همان، ص ۴-۷

۳. همان

محورهای کلیدی دیدگاه او عبارتند از: اهل مهدویت در گفتار پیامبر (ص) مورد تاکید قرار داشته و بایسته است به آن ایمان داشته باشیم. او همان پیامبر (ص) و پدرش همانم پدر رسول خدا (ص) است. او ظهور خواهد کرد و حضرت عیسی (ع) پشت سر او نماز خواهد خواند^۱ وی معتقد است بین عقیده اهل سنت درباره مهدویت و عقیده شیعه در این مورد، هیچ شباهت و ارتباطی وجود ندارد. او این عقیده شیعه درباره مهدویت را که مهدی منتظر (عج) فرزند امام حسن عسگری (ع) و از نسل امام حسین (ع) است؛ موهوم و بی اساس دانسته است؛ بر این مبنا که خروج و ظهور امام مهدی (عج) بر اساس احادیث متواتر از پیامبر (ص) از اموری است که در آخر الزمان محقق خواهد شد^۲ «البانی» دیگر نماینده این رویکرد، با وجود این احادیث بسیاری را رد یا تضعیف کرده است؛ روایات باب مهدویت و خروج و ظهور امام مهدی (عج) را در آخر الزمان، همچنین از اهل بیت پیامبر (ص) بودن آن حضرت و نیز عدالت گستری ایشان وفور نعمت در زمان ظهور ایشان را روایات صحیحی می داند و به مهدویت معتقد است. وی بر منکران مهدویت اشکال وارد می کند و انکار مهدویت را مخالف اعتماد مسلمانان می داند و شک و شبهه را در این موضوع از اشتباهات عالمان اهل سنت می شمارد.^۳

او مسئله مهدویت و اعتقاد به امام مهدی (عج) را عقیده متواتر میان مسلمانان می داند و این امر را از صفات متقین و از امور غیبیه دانسته که ایمان به آن واجب است^۴ این حدیث، در خصوص صحیح بودن روایات باب مهدویت در مقاله ای تحت عنوان «حول المهدی» (در مورد مهدی (عج)) در مجله تمدن اسلامی، بخش عمده از سندهای احادیث مهدویت را صحیح تلقی کرده است. از منظر «منصور علی ناصف» (چهره دیگر این رویکرد)، میان عالمان قدیم و جدید، مشهور چنان است که در آخر الزمان مردی از اهل بیت (ع) که «مهدی» نامیده می شود به طور حتم ظهور می کند و با تسلط بر کشورهای اسلامی عدالت را گسترش خواهد داد و دین الهی را

^۱ عباد۱۳۸۸ص ۱۰

^۲ همان ص ۶۵ و ۶۸

^۳ البانی، ۱۴۱۶، ج ۲، ص ۳۲۸، ج ۵، ص ۳۷۲ و ج ۶، ص ۳۶۸

^۴ همان، ۱۳۷۱، ج ۲۷ و ۲۸، ص ۶۴۶-۶۴۲

بن باز و عباد معتقدند مهدی از منظر اهل سنت ، غیر از مهدی از دیدگاه شیعه است و احادیث دوازده خلیفه بر مهدی منتظر شیعه قابل تطبیق نیست^۱

پاسخ این است که اصرار آنان بر عدم انطباق احادیث بر مهدی موعود مورد نظر شیعه، با وجود نصوص متعدد ، دور از انصاف علمی است.

هر فرد منصف و آگاه به موازین شرعی و تاریخ اسلام، به خوبی می داند که خلفایی مانند معاویه و یزید که خلافت اسلامی را به سلطنت و ملوکیت بنی امیه تبدیل کردند، هرگز نمی توانند جانشینان واقعی پیامبر اکرم(ص) به شمار آیند. از سوی دیگر، باید توضیح داد که منظور از پایدار بودن دین ، آن است که حد اقل در سرزمین اسلامی ، احکام دین خداوند غلبه یابد و پایدار بماند ؛ همان طور که در تفسی آیه شریفه زیر آمده است: (و من خلقنا امه یهدون بالحق و به یعدلون)^۲ و با حدیث شریف از پیامبر اکرم (ص) هم انطباق دارد که فرمود: گروهی از امت من تا نزول عیسی و ظهور مهدی(عج) همچنان بر حق استوار و پایدارند و در راه استواری آن ، می رزمند.^۳ حدیث امامان و جانشینان دوازده گانه هم کاملاً به این نکته دلالت دارد که بقای دین، ولو در بخشی از سرزمین های اسلامی ، از برکت وجود امام قائم(عج) خواهد بود؛ و گرنه دین به طور کلی از بین می رود؛ و اگر منظور استواری دین در سراسر کره زمین بود ؛ آن گونه که بن باز گمان کرده است؛ این احادیث به طور کلی نمی توانست صحیح باشد؛ زیرا در دین اسلام تا کنون ، در سراسر جهان برقرار نشده ، بلکه در اغلب کشورهای اسلامی از جمله کشور و محل اقامت بن باز هم به اجرا درنیامده است.

شگفت آورتر آن که بن باز، دین را در دوران خلفای بنی امیه ، از جمله معاویه و یزید ابن معاویه هم برقرار و پایدار می داند و گویا فراموش کرده است که همین ها، مساجد را ویران کردند؛ حرم امن الهی را مورد تجاوز قرار

^۱ همان، مقدمه کتاب

^۲ اعراف، ۱۸۱

^۳ خرمشاهی، ۱۳۹۷، ص ۱۵۸

دادند؛ احکام شریعت را زیر پا گذاشتند و به مسیحیان جزیه دادند. البته اگر مفهوم پایداری دین و استواری آن، این رویکرد باشد، باید گفت که هم اکنون نیز، دین در آن بلاد استوار و قائم است^۱ ولی به نظر می رسد این امر با رویکردهای خود آنان نیز در تضاد آشکار است.

القای این موضوع که در جهان اسلام دو مهدی وجود دارد، یکی مورد قبول شیعیان و دیگری مورد قبول اهل سنت؛ تلاشی است که در جهت تجزیه حقیقت مهدویت و ایجاد تفرقه میان مسلمانان؛ در حالی که امام مهدی (عج) که در احادیث رسول خدا (ص) به آمدنش بشارت داده شده؛ همان امام مهدی (عج) است که قاطبه مسلمانان انتظارش را می کشند.

ولادت امام مهدی (عج) در آخرالزمان

« عبدالمحسن العباد » نیز چون دیگر نوع گرایان، مسئله تولد امام مهدی (عج) را نپذیرفته و آن را به آخرالزمان مربوط دانسته است^۲

پاسخ این است که لازمه این ادعا آن است که زمین و زمان از حجت الهی و امام زمان (عج) خالی باشد و مردم نسبت به امام زمانشان شناختی نداشته باشند؛ در حالی که در روایات فراوانی از وجود همیشگی حجت خداوند بر زمین، سخن گفته شده و همچنین به مردم نسبت به شناخت امام زمانشان خالی نیست و ضروری است مردم نسبت به امام زمان خود شناخت داشته باشند. علاوه بر این که برخی از محققان و بزرگان اهل سنت، تولد امام مهدی (عج) را پذیرفته و در آثار مکتوب خودشان به زمان و مکان ولادت وی اذعان داشته اند.

بنابراین از محققى مانند عباد، انتظار این بود که در تحقیقاتش، ضمن رعایت جانب انصاف، به منابع معتبر اهل سنت در این زمینه مراجعه می کرد و اقوال دیگر پژوهشگران را می دید و آنها را نیز در آثار خود منعکس می

^۱ همان، ۱۵۹

^۲ عباد، ۱۴۰۲، باب ۵-۲۱، ص ۳

کرد. همچنین جا داشت وی منابع معتبر حدیثی شیعه را نیز مورد مطالعه و مذاقه قرار می داد که روایات منقول از پیامبر اکرم(ص) را درباره امام مهدی (عج) به طور مشروح آورده اند؛ آن گاه به داوری می نشست و دیدگاه خود را عنوان می کرد.

نتیجه گیری

مهدویت در میان اهل سنت معاصر، اصل اعتقاد به وجود منجی است که این اعتقاد در آموزه های قرآن و روایات پیامبر اکرم(ص) ریشه دارد و از این رو، اصل مسئله، از مسلمات فریقین به شمار می آید؛ اما در تعیین مصداق و شخص مهدی و منجی عدالت گستر در جهان، اختلاف دیدگاه وجود دارد. اهل سنت معاصر که از اسلاف خود متأثر هستند، معتقدند که شخص مهدی، فرد مشخصی نیست و هنوز متولد نشده است؛ اما در آخرالزمان فردی از خاندان پیامبر (ص) ظهور و حکومت عدل جهانی را برپا خواهد کرد. این دسته از اهل سنت، دیدگاه های کلامی خود را در مورد مؤلفه های مهدویت به روایاتی مستند کرده اند که در منابع روایتی آنان، گویای آن است که مجموعه ی مستندات نمایندگان این رویکرد، مخدوش است و بررسی سندی و محتوای مجموعه داده ها با نگاه علمی و بی طرفانه، راهی جز پذیرش مهدویت را در پی ندارد.

منابع:

قرآن کریم

- ۱- ابن قیم الجوزیه، محمد ابن ابی بکر (۱۴۰۳ق) . المنار المنیف فی الصحیح والضعیف، محقق: عبدالفتاح ابوغده ، حلب، مکتب المطبوعات الاسلامیه.
- ۲- ابن کثیر، اسماعیل (۱۴۱۹ق) . تفسیر القرآن العظیم ، بیروت، دار الکتب العلمیه.
- ۳- ابوالفرج اصفهانی، علی بن حسین (بی تا) . مقاتل الطالبین، محقق: سید احمد صفر، بیروت، دارالمعرفه.
- ۴- ابی داود، سلیمان بن اشعث (بی تا) . سنن ابی داود، بیروت ، دارالکتب العلمیه.
- ۵- الالبانی، محمد ناصرالدین (۱۴۱۶ق) . سلسله الاحادیث الصحیحه، ریاض، مکتب المعارف للنشر و التوزیع.
- ۶- ----- (۱۴۱۲ق) . سلسله الاحادیث الضعیفه والموضوعه و اثرها السیئ الامه، ریاض، دارالمعارف.
- ۷- ----- (۱۳۷۱ق) . مقاله حول المهدی، مجله التمدن الاسلامی، الدمشق، السنه ۲۲.
- بن باز، عبدالعزیز بن عبدالله (بی تا) مجموعه فتاوی و مقالات متنوعه، ریاض، دارالقاسم للنشر.
- ۸- ----- (۱۳۸۸ق) مجله دانشگاه اسلامی مدینه منوره، شماره ۳
- ۹- ترمذی، محمد بن عیسی، (۱۴۱۹ق). عقیده اهل السنه و الاثر فی المهدی المنتظر، مقدمه، قاهره، مکتب السنه.
- ۱۰- تویجری، حمود بن عبدالله (۱۴۱۴ق) . اتحاف الجماعه، ریاض، دارالسمیع للنشر والتوزیع.
- ۱۱- خسروشاهی، سیدهادی (۱۳۹۷). مصلح جهانی از دیدگاه شیعه و اهل سنت، قم، بوستان کتاب.
- ۱۲- کتانی، محمد بن جعفر (۱۳۲۸). النظم المتناصر من الحديث المتواتر، مصر ، دارالکتب، السلفیه للطباعه و النشر.

١٣- حاكم نيشابورى، محمد بن عبدالله (١٤١١ق) . المستدرک، بيروت، دارالكتب العلميه.

١٤- عباد، عبدالمحسن (١٤٠٢ق) . الرد على من كذب بالاحاديث الصحيحه الوارده فى المهدى، رياض، دارالفضيله.

١٥- ----- (١٤١٦ق) . عقيدته اهل السنه والاثر فى المهدى المنتظر، قاهره، مكتب السنه.

١٦- ناصف، منصور على (١٤٠٦ق) . التاج الجامع الاصول، قاهره، داراحياء الكتب العربيه.